

Миленко Бодин

УНУТРАШЊИ ДИЈАЛОГ КАО ДРУШТВЕНИ РЕСУРС САЗНАЊА - ОД СОКРАТА ДО МОДЕРНИХ СОФИСТА

Сажетак

У раду се преиспитује термин „унутрашњи дијалог“ као начин долажења до одређеног облика сазнања. Рефлектује се оригинални смисао какав је код Сократа у поређењу са ставовима античких софиста, као и у контексту могуће модерне софистичке употребе. Преиспитује се смисао унутрашњег дијалога примењеног на случај државе Србије, чија је тема предлог решења проблема покрајине Косова и Метохије. У том контексту се указује на неспремност институционалног оквира на унутрашњи дијалог који подразумева познавање националног идентитета и из њега произашлих вредности који укључују и старање о националној безбедности.

Кључне речи: унутрашњи дијалог, софисти, Косово и Метохија, национални идентитет.

Кованицу унутрашњи дијалог први је изрекао Сократ, према његовом ученику Платону. Посредовање од учитеља до ученика било је колико неизбежно толико и плодотворно. Неизбежно јер Сократ није записивао своје мисли већ је разговарао. Нарочито је запазио значај разговора у форми дијалога. Његов ученик Платон, пак, уочио је значај Сократовог усменог откривања разлике између мњења и знања. Платон је не само причао, него и писао у форми дијалога. Писање је, наравно, имало такође додатну, врло важну вредност. Оно за-

писано је откриће чинило трајним, а записана форма дијалога трајни механизам откривања, задобивши и на формалном нивоу нову вредност.

Реч је о мишљењу, односно, способности поимања. Оно што је Сократ открио човеку било је довољно за културу живљења коју је представљао сопственим примером. А открио је, пре свега, разлику између мњења и знања (појма), дијалог као начин како се људске умне способности пробијају до открића лажи и до истине као индиректног исхода уклањања лажног уверења. Сократ се зато супротстављао онима који су такође откривали могућности дијалога да би подстицали лажна уверења, тј. слично будућим скептицима, остављали намерно истину по страни. Празнину разрешења они су користили за осмишљавање своје пробитачности да би практичну или политичку моћ користили за „дневну употребу“.

То су били *Софисти* од којих су најпознатији Протагора и Горгија. Они су заступали став да се дијалогом обликује мњење према користи оног јачег, како у животу, тако и у самом дијалогу. Не постоји никаква друга сврха, дакле, никаква унутрашњост, тј. самосврха, која онда потражује разоткривање уз помоћ истине. А истина је на тај начин у функцији живота који она заступа.

То је вероватно био разлог зашто је Сократ говорио о *бабичкој вештини* која се појављује као знање о методи дијалошког порађања, уз све муке појаве *бића истине*, које се може неговати као знање, а не бити у бесплодном кружењу мњења. Протагора утврђује чувени став који се изучава као филозофски и не супротан филозофији. „Човек је мера свих ствари оних које јесу (да јесу) и оних које нису (да нису)“. То даље значи да не постоје друге сврхе, оне вишег реда или самосврхе које воде дијалог циљу, већ само оне сврхе људске користи. Многима данас Протагорина мисао звучи као гесло хуманизма а не софистике. Можда је, међутим, управо о томе реч, да је филозофија изгубила смисао и да је тај смисао преузела софистика и то посредством хуманизма.

Ова претходна размишљања треба да помогну у вези са размишљањем о сврси *унутрашњег дијалога о КиМ*. Пре свега, појам унутрашњег дијалога је, према Сократу, разговор човекове душе са собом, односно, преношење дијалога

као поступка долажења до сазнања унутрашњег простора душе, тј. њене способности сазнања – Ума.

Да ли смо у иницијативи са политичког врха Србије да се покрене унутрашњи дијалог о Косову и Метохији могли да препознамо изворне дијаложке мотиве, или пак оне друге, посредоване неким политичким или другим интересом? Унутрашњи дијалог је поунутрен спољашњи дијалог и он има снагу *протометодологије* мишљења јер захтева дисциплину, одговорност да се неко или нешто преиспитује крећући се кроз мњења ка истини која омогућује формирање става или становишта. Претпоставка *поунутрења* је да је вођен спољашњи дијалог што у политичком смислу значи да је вођен са неким изван Србије. И да је у тим дијалозима дошло до померања ставова код обеју страна и то од почетних мњења до ставова који се бар мало приближавају истини.

У једном тренутку смо се ми у Србији „замислили“ над тим спољашњим дијалозима и покренули процес унутрашњег дијалога. Зашто? Спознали смо да смо живели у илузији мњења која нам је стварала лажну слику о Косову и Метохији, а која је доведена у питање садржајем спољашњих дијалога? Или је посреди неки мотив близак старим софистима за покретање унутрашњег дијалога? Или је можда најближи истини став који ћемо назвати мотивом нових, модерних софиста, а то је да треба у маниру старих софиста приказати нужним покретање унутрашњег дијалога, јер смо ми у Србији негде имали искривљену слику о Косову и Метохији. Као ни Сократу неће бити лако водити овакав дијалог са Софистима. Међутим, ни модерним Горгијама неће бити лако.

Унутрашњи дијалог о Косову и Метохији носи са собом суочавање са важним условима за његово одвијање. Прво, шта представља оно „унутрашње“ у Србији и шта представља предмет разговора – Косово и Метохија. Да ли само територију која представља проблем једној држави? Који су то елементи Србије препознатљиви као део унутрашњег простора у којима се показује неопходна дубина и интимни живот српског бића налик човечијој души да би се још дошло до способности промишљања.

Ни у много срећнијим историјским условима не бисмо могли да говоримо о тој, унутрашњој препознатљивости

друштвених ресурса, пре свега националног идентитета. Зашто? Неко је већ врло промишљено констатовао да је Србија тзв. *резидуална држава* – држава остатак, која постоји као исход растурања једне веће државе – Југославије. Да би све било у рангу *историјског уникума* – јединственог случаја у историји човечанства Србија је као победничка држава после највећег сукоба до тада у историји престала да постоји јер је заложила и своју победу и свој суверенитет, а онда и свој идентитет у нову творевину – Југославију. Ону творевину коју ће историчари збивања назвати „гробницом српског народа“.

После те „Пирове победе“, Србија је доживела и окупацију од стране комунистичких „ослободилаца“ после Другог светског рата, јер они нису крили ни пре рата да се боре, пре свега, против „великосрпског национализма“. Током живота те Југославије Србија је доживела (да ли и преживела?) систематску репресију над својим националним идентитетом и установе које су баштиниле културно наслеђе морале су се доказивати у антисрпској југословенској политици. Наравно да је најјаче ударце трпела Српска православна црква као главни стуб оне *унутрашње слободе*, а то је духовни идентитет српског народа.

Један од најбољих примера за претходно речено је управо Косово и Метохија. Оно је под Титовом Југославијом постало поприште албанског шовинизма према свему што је српско. Дакле, није случајно што је СПЦ нарочито заинтересована за судбину баш тог дела територије Србије. Оно је простор на коме је грађен национални идентитет српског народа кроз есхатолошко тумачење пораза и победе. Оно што се у православно-хришћанском предању испоставља као победа често делује у реалним историјским околностима као пораз. Међутим, у довољно дугом трајању једне историје, пораз може постати победа. И то не као лаж или кривотворење историје, већ као залог посвећености жртви и светињи што у промењеним историјским околностима постаје мотиватор победе. Тако је и настао *косовски завет*. А од њега и угаони камен *културног образаца* српског националног идентитета.

1. КУЛТУРНИ ОБРАЗАЦ КАО НАЈЗНАЧАЈНИЈИ ДРУШТВЕНИ РЕСУРС

Многе културолошке студије су од Вебера до данас покушале да укажу на идеал-типске моделе друштвено-културних разлика у сагледавању (придавања важности) факторима организације друштва.¹ Међу друштвима уопште, на крупном плану, или организованих људских заједница у друштву (или пословних организација). Културни образац је фундирајући људски потенцијал на плану организованог живота, јер се људи на најшири начин око њега окупљају у неки облик заједнице, али уједно и утичу кроз њега на промену сопственог живота. На тај начин културни образац се препознаје и као могући програм остваривања људских подухвата, односно *основни друштвени ресурс* организованог људског напора.

Међутим, сама препознатљивост друштвених ресурса је дубоко зависна од људског (само)виђења, односно, како се једно друштво односи према себи и сопственим потенцијалима. Дакле, у једном ће друштву одређени облик друштвеног потенцијала моћи да буде ресурс, а у другом друштву нешто сасвим друго. Препознатљивост је на неки начин већ претпостављена алокацијом друштвених ресурса различитим (људским) културолошким факторима које је нарочито Макс Вебер истицао као кључне за разумевање људског карактера друштвених наука уопште.

У случају унутрашњег дијалога треба обновити претпоставке за његово стварно одвијање. У супротном, он ће бити инструмент за остваривање циљева модерних софиста, политичких језуита и камелеона. Чак и горе од тога унутрашњи дијалог може бити у функцији „специјалног рата“ против националних вредности које чине културни образац окосницом про-активног националног идентитета. У том смислу заступање первертованих облика унутрашњег дијалога довођењем у питање националног идентитета угрожава

1 У специфичном значењу идеал-типског приступа као и значају културних феномена у испитивање друштвених појава Макс Вебер је видеом и основу за методологију друштвених наука уопште. Видети: М. Вебер, *Методологија друштвених наука*, Глобус, Загреб, 1986.

и националну безбедност. Када је Косово и Метохија у питању ништа ново. На различите начине су политичке власти од 5. октобра покушавале да релативизују националну свест српског народа о КиМ не би ли себи омогућили већи маневарски простор у преговарању са „пријатељима са Запада“.

2. НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ И НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ²

Стављање националних вредности у негативан контекст као «извор нетолеранције», «препрека прогресу», као «превазиђене историјске идеје у односу на глобалне цивилизацијске токове», само су мали исечак ставова који сведоче о центрипеталним силама релативизације националне свести. Национални идентитет који претпоставља различитост и размену у садржајној целини треба да буде анихилиран ничим ограниченим процесом уважавања и прихватања вредности из домена над-националних структура моћи.

Релативно спонтани чиниоци дестабилизације националне структуре редовно су праћени ставовима који на свим нивоима утичу на уверења о стварном (ефективном) националном животу. Карактеристична је афирмација интереса приватно-грађанских, класно-социјалних или уопштено-цивилизацијских, на рачун националних интереса. Тако се указује на негативне или фактички искривљене особине националне историје, на предности, па и супериорност других националних култура или «цивилизацијских резултата» група народа на које се треба угледати.

Појединачни и друштвени ставови се претачу и у ставове политичких организација које са аспекта усмеравања моћи додатно ојачавају утицај таквих ставова. Спољашњи утицај се редовно наслања на унутрашње чиниоце дестабилизације. Од страних центара утицаја пружа се подршка за ширење ставова који слабе поверење у националне вредности. Посебно се полаже пажња на финансирање појединаца, невладиних па и политичких организација које се залажу за напуштање традиционалних вредности, које организовано

2 О овоме више у мојој књизи (уџбенику) *Национална и људска безбедност*, Факултет Безбедности, Београд, 2015.

и систематски подривају поверење у виталне институције друштвене интеграције.

Борба за национални опстанак српског народа се искључиво приказује у негативном светлу док се очигледни криминални поступци других страна у сукобу или прећуткују или образлажу ставовима супротним елементарном, здравом разуму. Циљеви оваквог деловања су у паралисању националне свести која утиче на морал, на вољу за отпором, на жељу за борбом против агресије било које врсте. Тако замрачена свест треба да помути разум и да искључи значај основног разликовања за функционисање националне безбедности шта је пријатељско, а шта непријатељско деловање, ко је пријатељ, а ко то није. Такво деловање на свест становништва може имати краткорочне и дугорочне циљеве и потпада под различите форме специјалног рата.³ Остваривање националне безбедности развојем националног идентитета основ је и за развој националног интегритета и суверенитета.

Интегритет, као критеријум остваривања безбедности, пре свега значи деловање усмерено ка очувању или обнови целовитости националног ентитета у свету, односно, у грађењу институционалних веза које као целина омогућују реализацију националног интереса. Поред појединачног и друштвеног аспекта грађења интегритета најоучљивији је државни аспект. Држава по својој природи тежи да целовито обухвати национални ентитет. То у овом смислу значи, не само хоризонталну структуру државне организације која може бити успостављена на било којој територији са становништвом које ту живи, већ и нарочиту вертикалну структуру. То значи да територија није обичан државни простор већ историјско тло рађања нације, то је земља, или земље живота и борбе многих генерација чије наслеђе чини основ за продубљено разумевање националне државе као отаџбине или домовине.

За Косово и Метохију то поготово важи јер оно прожима националну свест кроз форму завета чинећи је просторним сегментом духовне (без-просторне) баштине. На томе се темељи свест о Отаџбини као *завичају* идентитета.

3 О облицима специјалног рата кроз субверзивно деловање непријатељских тајних служби видети више у: Др. Андрија Савић, *Увод у државну безбедност*, ВШУП, Београд, 2000, стр. 123-170.

Отаџбинска свест је од кључног значаја за остваривање националне безбедности гледано са аспекта националног интегритета. Она је, како легитимациони основ било које државе која носи национално препознатљиво име, тако и фактор интегрисања људи на матичним националним просторима, али и оних у расејању.

Национална безбедност се стога може сагледати са аспекта угрожавања отаџбинског интегритета. Она се може схватити као деловање ка стварању услова за измену карактера делова државног простора различитим насилним формама. Ту спадају најтеже, као што су: геноцид, етничко чишћење и они мање видљиви који на дуже стазе треба да доведу до измене националне структуре. То су разне форме притисака на исељавање, уништавање националних обележја који историјски и културно дефинишу простор у прилог одређене националне заједнице. Све наведене врсте угрожавања националног интегритета примењене су на Косову и Метохији, нарочито под влашћу комуниста који су и као политичка организација, што директно, што индиректно, дерогирали национални интегритет. Одбрана од оваквих облика угрожавања захтева целовито деловање које потврђује национални интегритет као критеријум националне безбедности. У том смислу и све политичке активности које садрже облике дерогирања националног интегритета треба препознати у *унутрашњем дијалогу*.

Национални суверенитет пак, заснива се на делегирању национално опредељеног суверенитета појединаца и друштвених институција у државну власт која штити националне вредности на својој територији и заступа их изван својих граница. Уколико то државна власт не чини, државни суверенитет се не преклапа са националним суверенитетом. Зато је питање националне безбедности поново зависно од укрштања општег и посебног одређења политичког поретка - државе. Ради се о успостављању «равнотеже» између хоризанталне, *општедржавне* компоненте суверенитета и његове вертикалне, *отаџбинске* компоненте.

Са становишта те испреплетаности национална безбедност се не може реализовати на нивоу државе уколико се суверена власт не заснива на уставу и законима који не артикулишу основне националне вредности. Тако, уколико

устав не афирмише отаџбински карактер државе, а закони права матичног народа државе, улога и карактер државе са становишта националне безбедности остају дубиозни, јер функција државних органа и употреба државног апарата подлежу различитим политичким па и идеолошким интерпретацијама.

Суверенитет се стандардно описује као аспект безбедности државе према спољњем свету, или као степен спровођења и функционисања власти унутар државне територије.⁴ Угрожавање националног суверенитета на државном плану зато може бити пре свега «унутрашње питање» (да ли и унутрашњег дијалога?) подржано од страних фактора. Један од таквих примера је тумачење да је оправдано афирмисати права грађана дефинисањем права националних заједница који чине тзв. «мањину» унутар једне државе, а да се права матичног народа подразумевају у оквиру општег законског оквира, односно права свих грађана те државе. . Историјско искуство Србије, док је била у саставу СФРЈ, сведочи до каквих последица по националну безбедност таква државна пракса може да доведе.

3. ЗАВРШНА АНАЛИЗА

Дакле, да би се водио унутрашњи дијалог о значајним темама мора се поштовати унутрашња сврха, односно вредности којима се руководи дијалог, а изнад свега свест о томе да се одвија у простору који је *сократовска душа* једног бића – у овом случају Србије. Ако Србија има душу онда се дијалог одвија у том, суштински унутрашњем простору. То даље треба да укаже на унутрашњу структуру, односно освешћену унутрашњост. Шта друго него институције, које чине угаони камен националних интереса, који се пак базирају на националним вредностима.

За ову прилику желим само да поменем да су у овом друштву у претходних сто и више година, институције доживеле исувише промена са идеолошким предзнаком, некритичког прихватања модела политичких система који су

4 О комплексној природи појма суверенитет у контексту промена у међународним односима видети: Чарлс Шлајхер, *Суверенитет*, у «Међународни односи» (Практикум), ФЦО, Београд, 2003, стр. 13-23.

добрим делом и наметани Србији. Зато се мора, према критеријуму историјског искуства, најозбиљније поставити питање основа политичког система, који одговара на питања поменутих конституената институција, традиције, искуства, потреба и циља реконструкције, заправо смисла њихове промене. У том светлу треба преиспитати разумевање овог друштва и државе и нарочито политички статус питања о односу појмова народа, грађананина и нације.

После шездесет година комунизма и ново-социјалистичке власти, као супротност томе, опет се некритички, без ослонаца на потребне елементе смисаоности институција, намеће либерално-демократски модел политичког система који поприма статус јавног добра. Промоција у јавно добро одвија се, у случају Србије, објавом и позивом на «пут у Европу». Та синтагма треба ваљда да поручи, промену институционалног аранжмана који омогућава Србији улазак у Европску унију. По карактеру журбе и подразумевања да је то једини пут за Србију логично би било помислити да се ради о некој врсти нужде, а не супериорне вредности која се следи као «јавно добро».

И ова анализа, међутим, указује да обнова институција, уколико треба да буде смислено утемељена, претпоставља реконструкцију цивилизацијске парадигме унутар које се креће искуство генерација људи који чине један народ и једно друштво. То у нашем случају значи да се српски народ и држава, која се по њему зове Србија, суоче са садашњом конфузијом кроз сва институционална лутања бар од обнове државности у другој половини 19-ог века, до данас. Њени извори, међутим, захтевају истраживање јединственог укрштања источно-хришћанске, православне религије и културе са етничким особеностима народа и стварања црквено - државне хармоније до турске окупације.⁵ Затим, истраживање периода под турском окупацијом и делом под влашћу Аустро-угарске. У оба случаја фактор опстанка је очување идентитета, зашта је незаобилазна кохезиона нит национална свест, утемељена у обичајима преношене традиције и православне вере.

5 Поред неких пренетих мојих ставови, више у тексту *Ка институцијама Србије*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2002.

Обнова државности у 19.-ом веку бременита је императивом “скока” у модернизацију, чиме су отворена врата утицајима Аустрије, Француске, Енглеске. Како добрим, тако и лошим. Искуства ратне апокалипсе оба светска рата, у којима се «интернационализује» држава и утапа у институционалне пројекте великих сила. И најзад, искуства распада *авнојевске* творевине која коинцидира са рушењем биполарног поретка у свету, као и стварања основа за ситуацију дубиозног «избора» између Милошевићевог режима и «уласка у свет», односно у европску унију и НАТО.

Остављајући ове анализе за неки фундаменталнији подухват указаћу само још на карактеристичан став «европејца». Према њима у Србији сада, као и раније, има исувише подозрења према «Европи», а тиме и препрека примени европских закона и институционалних решења. Као да ствари, према искуству «модерне Србије», не стоје баш супротно. Зар Срби и Србија нису у том периоду (доминантно) показивали тежњу за «одустајањем од себе»? Зар томе није доказ апокалиптично утапање у разне Југославије, у чијој злокобно-карикатуралној форми резидуалности и данас живимо? Треба ли нам бољи показатељ од стварања авнојевских нација из крила српског народа?

Косово и Метохија су, сами по себи, институција српске нације, она која на вишем институционалном нивоу окупља националне интерес из базичних националних вредности. Са таквим вредностима нема трговања. На том закону почива и условљеност карактера унутрашњег дијалога о КиМ. Да ли ће он бити аутентичан или пак модернизован тако да добије софистичку форму? Сва је прилика да се покретање унутрашњег дијалога о носећој теми националног идентитета одвија са овом другом намереом. Зато треба нагласити да се поред ове, улоге друштвених оријентира, као неке врсте општих - јавних значења и угаоних камена поретка у друштву, за националне институције може рећи да су и јавна места препознавања моћи и њеног промета у друштвеном поретку.

Моћ да улога институција буде усмеравана, интерпретирана на одређени начин па и моћ реконструкције институција, указује на њену општу важност, која је скопчана са општошћу институционалне мреже, а то је политичка моћ

односно, политичког система (режима). Србија и њене институције националног идентитета нису се још опоравиле од комунистичке деструкције, а улази се у „унутрашњи дијалог“. С једне стране, може се очекивати удар на национални идентитет превредновањем питања Косова и Метохије, а с друге, покушај задобијања поена код иностраног фактора који тежи сузбијању српског фактора на КиМ.

Тактика да ћемо одустајањем од себе напаравити историјски искорак је крајње сумњива утопија – „скок у непознато“. Оно што нам је из искуства познато јесте да одустајање од себе упућује на дубоко укорењен феномен *националног мазохизма*. Не би требало да чуди ако би изворе те појаве нашли и данас у непостојању стабилних, националних институција. Љубитеља свега туђег на рачун свог, још од времена Стевана Сремца (19.век) има у Србији доста, исувише. Зато апологети (западног) европског пута имају своје слушаоце и могу, поново да рачунају на успех у стварању од Србије, (остатка Југославије), неког новог институционалног експеримента који у својој «напредњачкој» оријентацији можемо предвидети као ЕУРО-славију.

Литература

- Бодин Миленко, *Ка Институцијама Србије*, Институт за Филозофију и друштвену теорију, Београд, 2002.
- Бодин Миленко, *Национална и људска безбедност*, Факултет Безбедности, Београд, 2015.
- Макс Вебер, *Методологија друштвених наука*, Глобус, Загреб, 1986.
- Савић Андрија, *Увод у државну безбедност*, ВШУП, Београд, 2000.
- Шлајхер Чарлс, „Суверенитет“, *Међународни односи*, ФЦО, Београд, 2003.

Milenko Bodin

**INTERNAL DIALOGUE AS A SOCIAL
RESOURCE OF CONGNIZANCE - FROM
SOCRATES TO MODERN SOPHISTS**

Resume

This paper re-examines the term “internal dialogue” as the means of reaching a certain form of cognizance. It reflects the original sense of Socrates, as compared with the positions of the sophists of antiquity, as well as in the context of possible modern sophistic use. We examine the sense of internal dialogue as applied to the case of Serbia, which deals with suggestions for solutions to the problem of Kosovo and Metohija. In that context, we point out the unpreparedness of the institutional framework for internal dialogue, which comprehends the understanding of national identity and its proceeding values which include the care for national security.

Keywords: internal dialogue, sophists, Kosovo and Metohija, national identity.

■
* Овај рад је примљен 14. новембра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. децембра 2017. године.